

3. Білоус О.А. Операції комерційних банків на ринку цінних паперів // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 93–99.

4. Назарук М. Про заходи щодо розвитку організованого ринку цінних паперів в Україні // Економіка України. – 2005. – № 12. – С. 19–25.

5. Рак Р.В. Ринок державних цінних паперів та його ліквідність // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 116–122.

The macroeconomic indexes of market of equities development are studied in the article and analysed.

Скулиш Ю.І.

СОЦІАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ НА РІВНІ ДЕРЖАВИ ТА РЕГІОНУ

У статті представлені авторські методичні підходи до оцінки соціальної спрямованості бюджетної політики на рівні держави та при мікрорегіональних порівняннях. Методика базується на застосуванні індикативних критеріїв та інтегральних показників, може бути використана для динамічних та мікрорегіональних порівнянь.

Ключові слова: соціальна спрямованість бюджетної політики, соціальні видатки, інтегральні показники, критерії соціальної спрямованості бюджетної політики.

I. Вступ. Соціально-орієнтована економічна система передбачає досить високий ступінь державного регулювання економічних і особливо соціальних процесів, серед інструментів якого – складання соціального бюджету. Соціальний бюджет – це підсумок усіх видатків і доходів держави (або її адміністративної одиниці), що забезпечують функціонування галузей соціально-культурної сфери і спрямовані на підвищення добробуту та забезпечення належної якості життя громадян на основі дотримання принципів соціальної справедливості. Тобто, він характеризує обсяги коштів, які держава (або місцеві бюджети) витрачає на охорону здоров'я, освіту, розвиток культури, систему соціального захисту населення.

Для оцінки соціального бюджету традиційно застосовується обмежений перелік показників: питома вага видатків на галузі соціальної сфери в загальних видатках, співвідношення видатків на соціальну сферу з видатками, що спрямовуються на розвиток економіки, рівень виконання соціальних видатків, темпи зростання соціальних видатків тощо. Проте, як переконливо доведено

в працях вітчизняних науковців [1], загальне збільшення коштів, що спрямовується на соціальну сферу, не завжди призводить до ефективного соціального результату, тобто покращання ситуації. Доказом цієї тези може бути дослідження кореляційного зв'язку між показниками видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я та деякими показниками, що характеризують стан і охорону здоров'я населення (коефіцієнт смертності немовлят, чисельність потерпілих на виробництві, тривалість перебування хворого у стаціонарі, кількість лікарів у розрахунку на 10 тис. населення). Виявляється, що досить тісний зв'язок показника обсягів витрат на охорону здоров'я існує лише з показником кількості лікарів у регіоні. Отже, фінансування охорони здоров'я сьогодні означає насамперед фінансування оплати праці та утримання матеріальної бази галузі, яке поглинає велику частину коштів і не дає можливості для покращання якості медичних послуг.

Аналогічна ситуація характерна і для інших галузей соціальної сфери. Тому важливою є оцінка не лише обсягів, а й ефективності державних видатків. Питанням оцінки соціальної економічної ефективності видатків державного та місцевих бюджетів присвячена значна кількість наукових досліджень – як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Питання фінансування соціальної сфери досліджували зарубіжні вчені – У.Беверидж, І.Бентам, Дж.Б'юкенен, А.Вагнер, Л.Ерхард, А.Мюллер-Армак, А.Пігу, Д.Роллс, М.Фрідман; в Україні – В.Андрущенко, С.Буковинський, О.Василик, О.Величко, В.Козак, В.Кравченко, В.Опарін, Д.Полозенко, І.Чугунов.

II. Постановка завдання. На необхідності визначення та обґрунтування якісних і кіль-

2) розрахунок узагальнюючих індексів по кожному з блоків показників (соціальних видатків бюджету, рівня життя, охорони здоров'я, освіти);

3) розрахунок інтегрального індексу соціальної спрямованості;

4) співставлення інтегрального індексу прямих показників та інтегрального індексу непрямих показників з метою виявлення „лагу” між рівнем соціальних видатків та їх результатами для соціальної сфери.

Зростання вихідних показників прямих індикаторів (які характеризують обсяги та структуру соціальних видатків бюджету) безпосередньо призводить до посилення соціальної орієнтації бюджетної політики. Водночас вихідні показники соціальних результатів, які використовуються при оцінці, можуть відігравати роль стимуляторів (підвищення їх значень призводить до зростання соціальної спрямованості бюджету) та дестимуляторів, зростання яких призводить до зниження соціальної спрямованості бюджетної політики (табл. 1).

Враховуючи, що майже всі показники соціальних видатків та їх результатів є іменованими величинами, необхідною процедурою вимірювання є попереднє нормування відібраних показників, яке забезпечує порівняність та співставність бази. Нормування виконується за різними формулами для показників-стимуляторів та дестимуляторів щодо соціальної спрямованості бюджетної політики. Це пов'язано з необхідністю уніфікації тих складових, за якими ранжування здійснюється від максимального до мінімального значення, та тих, за якими воно виконується в протилежному напрямку. В якості стандартів для показників можна використовувати кращі досягнення індикаторів соціального розвитку країн Європи, або штучно визначені цільові орієнтири. При порівнянні соціальної спрямованості бюджетної політики між регіонами України з цією метою доцільно використовувати найвищі та найнижчі значення відповідних показників.

Найбільш оптимальними формулами для нормування є:

Таблиця 1

Стимулятори та дестимулятори соціальної спрямованості бюджетної політики серед показників соціальних результатів державних видатків

Стимулятори	Дестимулятори
<i>Індикатори рівня життя</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - темпи зростання заробітної плати населення; - рівень охоплення адресною соціальною допомогою бідних верств населення; - рівень забезпечення державних соціальних гарантій. 	<ul style="list-style-type: none"> - зростання індексу споживчих цін; - рівень бідності населення; - показники майнового розшарування населення; - рівень безробіття.
Індикатори стану здоров'я	
<ul style="list-style-type: none"> - середня очікувана тривалість життя населення (чоловіків і жінок); - сумарний коефіцієнт народжуваності; - рівень щеплення дітей у віці до 2 років. 	<ul style="list-style-type: none"> - рівень смертності немовлят; - рівень материнської смертності; - рівень первинної інвалідності; - рівень захворюваності на „соціальні” хвороби (ВІЛ/СНІД, туберкульоз); - рівень смертності від зовнішніх причин.
Індикатори освіти	
<ul style="list-style-type: none"> - рівень охоплення дітей різними рівнями освіти; - показники довчання учнів загальноосвітніх НЗ; - питома вага державного замовлення у підготовці фахівців з вищою освітою. 	

– для показників-стимуляторів, зростання яких сприяє збільшенню індексу соціальної спрямованості бюджетної політики використовується формула

$$y_i = \frac{Z_i - Z_{i\min}}{Z_{i\max} - Z_{i\min}} \quad (1)$$

де Z_i – значення i -го показника;

$Z_{i\min}$ – мінімальне значення i -го показника;

$Z_{i\max}$ – максимальне значення i -го показника;

– для показників-дестимуляторів, зростання яких сприяє зниженню індексу:

$$y_i = \frac{Z_{i\max} - Z_i}{Z_{i\max} - Z_{i\min}} \quad (2)$$

Після розрахунків ми отримуємо стандартизовані показники, значення яких варіюють в межах від 0 до 1. Значення тих показників, які після розрахунку перевищують 1, приймаємо рівними 1 як такі, що повністю відповідає даному критерію.

Наступним кроком є розрахунок часткових інтегральних індексів для блоків показників: 1) індексу бюджетних видатків (за прямими показниками) та 2) індексів соціальних результатів в сфері освіти, охорони здоров'я, рівня життя (за непрямыми показниками).

Останній етап – розрахунок інтегрального індексу соціальної спрямованості бюджетної політики. Нами пропонується обчислювати його за формулою простої середньої двох узагальнюючих індексів (прямих і непрямих показників), тобто ми припускаємо, що індекс бюджетних видатків та індекс соціальних результатів мають однакову вагу.

Чим ближче значення кінцевого показника до 1, тим більшою є соціальна спрямованість бюджетної політики. Нами пропонується наступна шкала оцінювання рівня соціальної спрямованості бюджетної політики (табл. 2).

Нарешті, співставлення блокових інтегральних оцінок (прямих та непрямих показ-

ників) дозволяє визначити наскільки результативними були соціальні видатки, чи мали вони позитивний вплив на розвиток соціальної сфери. Існування відмінностей в показниках відповідних інтегральних індексів свідчатиме про те, що існує значний розрив між підвищенням обсягів соціальних видатків бюджету та покращанням основних соціально-демографічних показників в країні. Тобто, якщо впродовж певного періоду інтегральні показники соціальних видатків зростають, а відповідного підвищення інтегральних показників соціальних результатів не відбувається, ефективність соціальних видатків бюджету залишається недостатньою і не супроводжується відповідним покращанням в соціальній сфері.

IV. Висновки. Необхідно зазначити, що отримані індекси не мають самостійного економічного змісту і можуть використовуватись лише для порівнянь в часі та в регіональному аспекті. В цьому полягають обмеженні даного методу.

Перевагою є те, що він є зручним інструментом для динамічних або регіональних порівнянь, оскільки він один поєднує багатоглядні характеристики результатів дії бюджетної політики на розвиток соціальної сфери. Іншою перевагою запропонованої методики є врахування показників-дестимуляторів, що дозволяє комплексно оцінити ситуацію, виділити не лише позитивні, а й негативні тенденції та чинники. Крім того, дана методика дозволяє працювати з неповною інформацією і здійснювати певні модифікації за відсутності необхідних статистичних даних.

Кожний показник побудованої системи матиме самостійне значення і водночас буде складовою узагальнюючого показника. Тобто за допомогою такої системи можна здійснювати аналіз як за окремими складовими – характеристиками соціальної спрямованості,

Таблиця 2

Шкала оцінювання інтегральних показників соціальної спрямованості бюджетної політики

Не спрямована на соціальну сферу бюджетна політика		Соціально спрямована бюджетна політика		
Низький рівень	Недостатній рівень	Середній рівень	Високий рівень	Дуже високий рівень
Менше 0,60	0,60-0,79	0,80-0,89	0,90-0,94	0,95-1,0

так і за узагальнюючими показниками з метою виявлення причинно-наслідкові зв'язків процесів. Система показників має бути відкритою для внесення будь-яких логічних змін та доповнень, пов'язаних зі змінами соціально-економічної, макроекономічної та фінансової ситуації в країні та відповідними змінами методології статистичних спостережень.

1. Азаров М.Я. та ін. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: Т. 2. – К.: НДФІ, 2004. – Т. 2. – 376 с.

2. Лібанова Е.М. Перспективи трансформації соціальної сфери України / Демографія та соціальна еко-

номіка. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – № 1–2. – 2004. – Київ, 2004. – с. 45–51.

3. Макарова О.В. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки. – К.: "Ліра", 2004. – с. 71–73.

4. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан. – К.: Рада з вивчення продуктивних сил НАН України, ПРООН, 2002.

The author's methodical approaches to estimation of social orientation of budget policy at the state level and for regional comparisons are presented in the publication. The methods are based on use of indicative criteria and integral indicators; it can be used for dynamical and interregional comparisons.